

УДК 37.091.4 Ващенко:37.015.31:2-42

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2019.73.180995>

ЛЕСЯ ПЕТРЕНКО

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7602-8005>

(Полтава)

Place of work: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: petrenko13333@gmail.com

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕЛІГІЙНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ ГРИГОРІЯ ВАЩЕНКА

Стаття присвячена аналізу проблем релігійного виховання особистості, висвітлених у наукових працях Г. Ващенко. Підкреслено важливість впливу релігійних традицій на формування духовних цінностей. Виокремлено основні християнські добродіє як риси ідеального християнина. Вказано на необхідність формування моральних чеснот шляхом релігійного виховання. Висвітлено завдання релігійного виховання дітей.

Ключові слова: Г. Ващенко; християнська мораль; духовні цінності; виховний ідеал; релігійні традиції.

Постановка проблеми. Прямування України до визнання статусу високоцивілізованої держави в сім'ї Європейських народів неможливе без відродження та розбудови української православної автокефальної церкви як важливої ланки виховання духовно-моральної особистості, сильнопідпорядкованого фактору об'єднання нації, згуртування її навколо лідерів духовності українського народу, носіїв народних тисячолітніх традицій, звичаїв, вірувань.

Релігійне виховання – складний структурний компонент процесу виховання особистості, який довгий час виключався як фактор впливу на виховання, ігнорувався у виховній системі радянської України. Після проголошення незалежності України (1991 р.) відбулися події, які свідчать про зростання інтересу широкого кола педагогічних, наукових працівників, різних верств суспільства до питань значення впливу релігійного виховання на формування особистості. Багато фактів свідчать про те, що українці сьогодні переживають події, подібні до подій початку минулого століття. Утворення молодшої Української держави в 1917 році потребувало опори на українську історико-культурну традицію – виховання дітей на християнських цінностях. Постанова УНР є феноменальним явищем нашої історії початку ХХ століття, яке в радянські часи всіляко замовчувалось, ігнорувалось.

Щоб зберегти і відродити Українську незалежну державу, сьогодні необхідно звільнитись від столітніх нашарувань на українську історію. Тому доцільно звернутися до наших попередників, зокрема до спадщини Григорія Ващенко у питанні розкриття впливу християнства та релігійного виховання на духовно-моральний розвиток особистості, що сприятиме відновленню ланок розірваного ланцюга історії української педагогічної думки. Особливого значення видатний педагог надавав національному вихованню молоді, реалізації концепції релігійного виховання, яку він будував на засадах християнських цінностей, метою виховання визнавав – Службу Богові й Батьківщині.

За умови руйнування комуністичних ідеалів і пасивності, повільності у створенні нових утворився дефіцит духовної культури, спостерігається ігнорування моральних законів молоддю. Це зумовлює необхідність вивчення актуальних проблем релігійного виховання особистості та їх впливу на формування духовних і моральних цінностей особистості у творчості Г. Ващенко.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз досліджень і публікацій свідчить, що означена проблема знайшла своє висвітлення в наукових дослідженнях А. Бойко, П. Кононенка, Д. Пащенко, В. Фазана. Питанням визначення місця релігії в освітньо-виховній системі присвячено праці О. Вишневського, О. Каневської, І. Мишишин, Ю. Щербяка. Проблема формування духовно-моральних цінностей представлена в наукових дослідженнях В. Гриньової, С. Золотухіної, Н. По-

бірченко. Розвитку особистості на основі християнських цінностей присвячено праці В. Ворожбіт, О. Жукової, Н. Коляди. Розкриттю завдань релігійного виховання дітей присвячено праці В. Андрущенко, В. Пашенка, Ю. Руденка.

Мета статті. Для того, щоб відновити історичну справедливість, зберегти і відродити історико-культурну традицію релігійного виховання для духовного розвитку і піднесення моральності народу вважаємо за необхідне дослідити проблеми релігійного виховання особистості та їх впливу на формування духовних і моральних цінностей людини у педагогічній спадщині Григорія Ващенка.

Метою статті є дослідження значення релігійного виховання у формуванні духовно-моральних цінностей особистості у спадщині видатного українського педагога ХХ століття Г. Ващенка.

Виклад основного матеріалу дослідження. Складні процеси державотворення, які Україна проходить в нинішній час, вимагають змін у підходах до виховання молоді, вивчення праць видатних українських вчених, таких як Г. Ващенко. Вони допоможуть побачити історичні події через призму сприймань педагогом необхідності обґрунтування українського виховного ідеалу на християнських засадах шляхом усвідомлення історико-релігійної традиції виховання молоді, корені якої сягають тисячолітньої історії. Тільки такий підхід дасть можливість відроджувати і захищати своє сьогодення, минуле і майбутнє країни.

В кінці ХІХ – на початку ХХ століття в розробці теорії духовно-морального виховання в педагогіці виділяється релігійно-педагогічний напрям, який характеризується «орієнтуванням на церковно-релігійну культурну традицію» (Ворожбіт, 2013, с. 95). В питаннях духовно-морального виховання особистості Г. Ващенко виступав як незаперечний представник релігійно-педагогічного напрямку. Наукова спадщина видатного педагога Г. Ващенка містить у собі положення щодо формування важливих духовно-моральних цінностей на християнському ґрунті. Основою виховання особистості для Г. Ващенка було визначено віру і релігійні почуття.

Він вважав, що в основу виховання особистості потрібно покласти «християнське ставлення» до людини та відношення до неї як до образу і подоби Божої, не дивлячись на її матеріальний і соціальний стан. На його глибоке переконання, рівень духовності і моральності народу залежить від рівня засвоєння істин християнської віри. Українська педагогіка збагачувалась педагогічним досвідом накопичення філософських знань про розвиток світу, шукала відповіді на питання ролі Премудрого Творця й Промислителя у творенні Царства Божого як на небі, так і на землі.

Віра в Бога і релігійні почуття зароджувались у селян під великим впливом явищ природи, які вони споглядали у щоденному житті. Їх хвилювало все, що їх оточувало: гори, море, грім і блискавка, затемнення Сонця, Місяця, родюча земля, буревій. Вони вірили в Премудрого Творця й Промислителя, у Вищу Силу, сподівались на нього, на основі цього виникали релігійні вірування, які передавались від старших до наступних поколінь «через традиції та звичаї» (Ващенко, 1957, с. 48).

Г. Ващенко визначав процес виховання «як формування людської особистості» (Ващенко, 1957, с. 18). У ньому бере участь виховник і вихованець і декілька чинників, які впливають на формування особистості, це соціальне оточення: родина, знайомі, сусіди. Але особистість людини формується як вияв її «свобідної волі». З точки зору богослов'я в Біблії говориться, що Бог створив людину по образу й подоби Своїй. Виявом «образу Божого в людині є її сумління», яке і буде направляти її на шлях добра і утримувати, якщо вона буде помилятися. Шлях людини в напрямку добра є нормою, моральним обов'язком, а не необхідністю. Адже людина може обрати і «шлях зла» (Ващенко, 1957, с. 37). Але цей шлях вона обирає добровільно, тому і повинна нести за це відповідальність. Отже, людина з природи вільна істота, вона або буде діяти, не порушуючи заповіді Божі, дотримуючись людської гідності – свідомості своєї совісті або свідомо буде порушувати заповіді і нести за це покарання. Педагог переконаний, що «визнання свободи волі людини підносить саму справу виховання на велику принципову височінь» (Ващенко, 1957, с. 41). Свобода волі людини виявляється і у виборі для себе головної мети життя.

Розглядаючи питання відносин між особою і суспільством, Г. Ващенко розв'язання цієї проблеми бачив в християнстві. Християнство не протиставляє особу суспільству, а з'єднує їх вихованням християнських добродійностей – віри, надії, любові. Педагог пояснював, що віра християнська не повинна бути сліпою, формальною, вона повинна бути живою. Християнин має бути твердим у своїй вірі, уміти перебороти як внутрішні сумніви, так і зовнішні спокуси. Віра є

основою другої доброчинності – надії. Г. Ващенко закликав плекати в душах дітей здоровий християнський оптимізм, не губити надії на краще й бадьорості. Жива віра сполучається з любов'ю, – зазначав Г. Ващенко. Першим заповітом християнської моралі є любов до Бога і до людини, другим – любити ближнього свого, як самого себе. В стосунках з людьми християнин повинен бути доброзичливим, лагідним, милосердним, бути чесним, правдивим, не красти і не вбивати, утримуватися від гордощів, заздощів, честолюбства (Ващенко, 1994, с. 81). Але любов повинна бути активною. З одного боку, треба вміти прощати образи, не мститись, з другого, треба вміти боротись зі злом як всередині суспільства, так і у міжнародних відносинах.

Г. Ващенко наголошував, що основним змістом духовно-морального виховання дитини є категорія любові як найвища моральна ознака і духовна цінність. Виховуючи дитину в любові до ближніх, християнство органічно зв'язує її з любов'ю до Бога. Християнство знає дві форми любові: споглядальну і діяльну, але закликав об'єднувати їх. Найкращим прикладом такого об'єднання є Христос, який молився, читав Слова Божі і діяв серед людей, творив чудеса, боровся зі злом, терпів хресні муки і смерть. Діяльна любов до ближніх передбачає співчуття до них і допомогу тим, хто її потребує. Педагог наводить слова св. Апостола Петра в посланні до Коринтян, якими він характеризує християнську любов так: «Любов довго терпить, не надимається, не осоромлює, не шукає свого, не поривається до гніву, не думає лихого, не веселиться неправдою; все покриває, всьому йме віри, на все сподівається, все терпить» (Ващенко, 1957, с. 79).

Християнство засуджує гордість як джерело інших гріхів, протиставляє цьому смиренство як високу чесноту (Фазан, 2018, с. 72). Одночасно Г. Ващенко застерігав, що християнське смиренство не має нічого спільного з рабським смиренством, бо рабське смиренство не шанує ні своєї гідності, ні гідності інших. Християнське смиренство базується на визнанні своєї і чужої людської гідності, виключає «низькопоклонство й угодництво», доноси й оббріхування своїх ближніх (Ващенко, 1957, с. 80). Педагог вважав, що християнська любов повинна бути покладена в основу суспільного життя людей. Хоч християнство проголошує себе релігією духа, але воно дає шлях розв'язання земних питань, в тому числі і про власність. Людина, з одного боку, не повинна прив'язуватись до земних благ, а з другого, християнство не засуджує земних радощів і не заперечує власності. Кожен повинен дбати як про себе, так і про своїх ближніх, тобто, устрій суспільного життя повинен бути таким, щоб життя кожної людини було достойним, щоб люди не терпіли злиднів, не було експлуатації людини людиною.

Християнський шлях вирішення проблеми як особистого, так і суспільного життя є шлях свободи: Бог не насилує волі людини, а дає їй можливість вибирати між злом і добром. Свобода людини обмежується тоді, коли вона порушує свободу іншої людини. Закон захищає громадян від посягань на їх права, закон повинен обмежувати і право власності, коли воно стає шкідливим для населення (Ващенко, 1957, с. 86). Потрібно щоб люди не формально, а на ділі були християнами і дбали не тільки про блага матеріальні, а блага духовні. Виходячи з цього, метою життя людини повинно бути служіння Богу і суспільству в дусі Абсолютної Правди, Добра і Краси. Під цим гаслом проходило життя князя Володимира, Ярослава Мудрого, наших предків-козаків та багатьох інших. Педагог привертав увагу до необхідності виховання високої моралі у молоді, наголошуючи, що без релігії цього досягти не можливо. Навпаки, – зазначав педагог, – з падінням релігії «завжди підупадала мораль» (Ващенко, 1957, с. 100). Г. Ващенко підкреслював, що віра в Бога, взагалі релігія мала велике значення у практичному житті людини. Норми моралі регулюють повсякденну поведінку людини і спираються на релігію. Тому мораль в усі часи і в усіх народів органічно пов'язана з релігією. Якщо з тих чи інших причин значна частина людей відходить від релігії, то це незмінно призводить до морального занепаду (Ващенко, 1954, с. 264). Тому релігійний світогляд і висока християнська мораль повинні лежати в основі виховання української молоді.

Говорячи про релігійне виховання, Г. Ващенко наголошував, що в душі кожного віруючого живе мораль взагалі і совість – як голос Божий. Моральне почуття має оцінковий характер і ця властивість оцінювати свою поведінку називається сумлінням (Ващенко, 1994, с. 61). В своїй основі вони належать до явищ надприродних. В основі моралі лежить стремління до Бога, до єднання з ним як Найвищою Правдою, Добром, Красою (Ващенко, 1994, с. 63). Поняття ідеалу і основні риси всякої моралі обумовлюються метою, до якої звернені устремління людини. Євангелія учить, що такою метою є Царство Боже, але воно вчить, що в його побудові бере участь і

людська особистість. Між людиною і природою існує міцний зв'язок. Таке єднання людини, природи і Бога дає підстави для розв'язання питань взаємовідносин між церквою і державою; культурою, цивілізацією і християнством; земними благами і християнством; війною і християнством.

На глибоке переконання Г. Ващенка, християнська мораль ґрунтується на вірі в Бога, який є абсолютним Добром, Правдою й Красою, а також на вірі в безсмертність душі людини, яка є «образом і подобою Божою». Християнство передбачає втілення в життя ідеалів християнської Любові і Правди. Педагог висловлював думку, що така мета може стати справою всього життя і сприяти формуванню найкращих рис характеру: правдивості, чесності, твердості, терпіння при можливих поразках, володіння пристрастями (Ващенко, 1952, с. 250). Отже, релігію Г. Ващенко розглядав як складову частину морального виховання.

Для Г. Ващенка християнська мораль була важливим джерелом духовних цінностей, найвищим проявом яких було служіння Богу і Батьківщині. Він розглядав духовність як складну систему цінностей, за допомогою якої на засадах християнства й загальноєвропейської культури український народ має творити свій національний український виховний ідеал. Педагог справедливо зазначав, що в різні часи, за різні ідеали людини точилась і точиться боротьба, особливо вона посилюється, коли йде переоцінка всіх культурних цінностей (Ващенко, 1994, с. 103). Г. Ващенко виокремлював духовний аристократизм української нації «як свідомість гідності самої людини, незалежно від її положення чи матеріального стану» (Ващенко, 1994, с. 134). Духовні цінності базувались на твердій вірі у Бога, відданості їй, на готовності жертвувати за неї своїм життям для себе. В духовному становленні особистості педагог надавав перевагу: релігійно-духовній спрямованості виховання дитини; виробленню національного українського виховного ідеалу; визнанню тези служіння Богу і Батьківщині як головної мети життя людини; необхідності повернення особистості до вічних духовних цінностей Бога: Віри, Надії, Любові.

Г. Ващенко вважав, що лише на ґрунті християнства можливо побудувати ієрархію вартостей, яка сприятиме появі гармонійного і суцільного характеру. Християнство сприяє вихованню у вірян зразків моральних людських чеснот: милосердності, любові до людей, оптимізму, твердості у вірі та інших. Проте таке виховання повинне бути дієвим і воно не дається людині «без напруження й боротьби» – вважав педагог. Тільки довго й уперто працюючи над собою, можна досягти гармонійності вдачі.

Релігійне почуття виникає в дитини дуже рано, коли дорослі на її запитання про сонце, квітку, синє небо відповідають, що це є творіння Бога. Саме з перших років життя дитини слід розпочинати релігійне виховання дитини. На переконання педагога, все виховання української молоді повинно проймається християнським духом, слід плекати християнський світогляд і риси характеру, які впливають із християнських заповідей. Оскільки релігія – це не лише світогляд, а всеохоплююче явище, яке оволодіває почуттями, бажаннями, вчинками людини, то релігійне виховання слід розпочинати якомога раніше. Актуальними в наш час вважаємо висловлювання Г. Ващенка щодо ролі і значення природи в організації духовно-морального виховання як складової частини релігійного виховання. Підкреслюючи велике значення в житті дитини процесу ознайомлення з природою, педагог зазначав: «Це – велика книга, яка без слів промовляє до серця людини і розкриває перед нею Всемогутність і Премудрість Божу» (Ващенко, 1954, с. 267). Таким чином, дітям слід показувати красу, неповторність природи, пояснювати, що ця краса створена Вищою Божественною Силою.

Релігійне виховання повинно розпочинатись в сім'ї. Основним засобом виховання служить приклад дорослих, починаючи з християнських відносин, які повинні будуватись на любові, взаємній згоді, взаємній пошані і закінчуючи дотриманням традицій. Педагог підкреслював, що у формуванні релігійних почуттів дитини важливу роль відіграють «святочні традиції». Святкова вечір перед Різдом, Водохрещами, вивчення колядок, щедрівок, святкування Великодня, Спаса, Пречисти та інших свят сприяють вихованню поваги до звичаїв предків, своєї причетності до українського народу. Релігійне виховання поглиблюється в дошкільному і шкільному віці. Але щоб воно дало хороші результати, потрібно усунути формалізм у його проведенні, подавати для учнів хороший приклад.

Г. Ващенко розглядав релігію як шлях до формування особистості. Він наголошував, що «розум, творчі здібності людини, її любов до істини й краси, – це високий дар Божий», яким людина від-

різняється від тварини (Ващенко, 1994 с. 68). Важливе місце у формуванні релігійного світогляду дитини займало відвідування служби Божої у церкві, монастирі, ознайомлення з кращими зразками церковних розписів. Проповіді в церкві, урочиста Служба Божа діє магічно на душу людини, церковні таїнства оновлюють думки і душі віруючих, сприяють їх причетності до Божої благодаті. Під час Служби Божої віруючі звільняють свої думки від клопоту про щоденні дрібні справи, підносяться духовно до небесних висот і подумки єднаються з Богом. Людина просить милосердності Божої для допомоги і палко молиться у своєму зверненні до Бога. Педагог вірив, що Служба Божа має великий виховний вплив на дітей, тому і привчати їх до цього потрібно з дитячих років.

Велику виховну роль відігравала церковна музика, участь у церковному хорі, відвідування духових концертів. Не менше значення в усвідомленні дитиною земного буття мало вивчення впливу християнства на розвиток у європейських країнах архітектури, скульптури, музики, поезії, малярства. Як приклад, – зведені будівлі: собор св. Софії у Царгороді, храм Апостолів Петра й Павла в Римі, Собор Богоматері в Парижі, храм святої Софії в Києві (Ващенко, 2000а, с. 170). Долучення до світових культурних святинь допомагають усвідомити велич християнських цінностей, взаємозв'язок загальнолюдського у релігійному вихованні.

Обґрунтовуючи потребу у релігійному вихованні, Г. Ващенко стверджував, що поширення релігії в цілому світі серед усіх народів як в минулому, так і в сучасному світі є доказом такої потреби. «Немає жодного народу без релігії. Атеїстами можуть бути окремі люди, але не весь народ. Це говорить про те, що віра в Бога є властивістю людської душі, вложеної в неї творцем» (Ващенко, 1994, с. 55).

Педагог розкривав роль місії Христа, яка полягала не в тому, щоб розв'язати питання соціально-економічного життя на землі. Його роль полягала у заснуванні Царства Божого спочатку на землі, а потім на небі. Тому духовне він ставить вище матеріального, небесне – вище земного, визнаючи за ними «підрядну роллю» (Ващенко, 1994, с. 71). Тому християнство не може спокійно споглядати за тим, що діється між людьми на ґрунті матеріальних відносин, не може виправдати такий лад, коли людей примусово позбавляють власності, здійснюється експлуатація людей. Роль Церкви полягає в тому, щоб виховувати і перевиховувати своїх членів в дусі християнської любові і правди.

Г. Ващенко, як глибоко віруюча людина, привертая увагу до проблеми виховання у молоді духу єдності і братерства і вбачав у цьому велику роль Церкви. Він вважав, що на ґрунті релігії, на ґрунті вірувань, моралі, участі в службі Божій, коли люди переживають спільне релігійне піднесення, виникає найміцніше об'єднання. Він висловлював впевненість, що в майбутньому здійсниться «молитва про єднання святих церков» (Ващенко, 1994, с. 178). І сьогодні, коли ми живемо в історичний час утворення Української автокефальної православної церкви, у нас є надія на об'єднання українців навколо духовної святині – української Церкви, на її благодіючий вплив на віруючих у світлі єдиної Христової науки взаємної любові. Завдання школи полягає в тому, щоб величний ідеал служби Богові й Батьківщині відновити, пристосувати до сучасності і до тих завдань, які ставить перед народом історична дійсність (Ващенко, 1994, с. 185).

Мав рацію Г. Ващенко, коли говорив, що, закінчуючи загальноосвітню школу, учень повинен мати уявлення про догми церкви й християнську мораль, про історію Вселенської церкви й Церкви української (Ващенко, 2000b, с. 132). Ці знання мають стати органічною частиною світогляду дитини. Але навчання релігії повинно відбуватися не шаблонно, а торкатися її серця і вимагає «особливої спеціальної методики» – зазначав педагог (Ващенко, 2000b, с. 132).

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, у результаті дослідження встановлено, що в спадщині Г. Ващенка проблеми релігійного виховання розглядаються в контексті духовно-моральної вихованості особистості, яка відповідала досконалості виховного ідеалу. Як представник релігійно-педагогічного напрямку в педагогіці Г. Ващенко прагнув, по-перше, формування духовно-моральної особистості дитини забезпечити на основі цінностей православного християнства; по-друге, розв'язати в дусі християнства питання свободи волі особи і суспільства; по-третє, спонукати дитину будувати стосунки з людьми на основі дотримання першого заповіді християнської моралі – любові до Бога і до людини. Як досвідчений педагог, полум'яний патріот України, глибоко віруюча людина, Г. Ващенко релігійне виховання молоді вважав дієвим засобом оновлення школи на духовно-національних засадах. Релігійно-духовне виховання покликане вирішити важливе завдання по формуванню найкращих рис характеру українця: національної гідності, самоповаги, любові до Батьківщини, служіння Богу й Батьківщині, справедливості, патріотизму, працьовитості, милосердя, честі.

Виховання повинно бути спрямованим на відродження духовної свідомості українців та утвердження моральних основ життя людини – робити добро, уміти прощати, співчувати, чесно трудитись, любити ближнього заради збереження суспільного миру в релігійно-християнському вимірі.

Від глибини засвоєння істин православної віри залежить рівень духовності, моральності молоді, що приведе до зцілення народу, успішного розвитку держави. Зазначимо, що, розроблені педагогом актуальні питання виховання особистості на базових основах християнства знаходять дедалі більший запит в сучасному суспільстві, заслуговують на вдумливе, глибоке вивчення і правильне використання в умовах розбудови національної системи виховання в Україні. Здійснене дослідження не вичерпує усіх аспектів визначеної проблеми і потребує подальшого дослідження творчої спадщини Г. Ващенко.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Ващенко Г. Виховний ідеал : підруч. для педагогів, виховників, молоді і батьків. Полтава : Полтав. вісник, 1994. 190 с.
- Ващенко Г. Мораль християнська і комуністична. Київ, 2000а. Т. 4: Праці з педагогіки та психології. С. 141–195.
- Ващенко Г. Основні засади розумового виховання української молоді. Київ, 2000б. Т. 4: Праці з педагогіки та психології. С. 115–140.
- Ващенко Г. Виховання волі і характеру. Ч. 1: Психологія волі і характеру. Лондон : Вид-во Спілки Української Молоді, 1952. 256 с.
- Ващенко Г. Виховання волі і характеру. Ч. 2. Бoffало : Вид-во Спілки української молоді, 1957. 270 с.
- Ващенко Г. Роля релігії в житті людства і релігійне виховання молоді. *Визвольний шлях*. 1954. Ч. 5. С. 29–34.
- Ворожбит В. О. Духовно-моральне виховання дитини у спадщині представників релігійно-педагогічного напрямку педагогіки другої половини XIX - початку XX століття. *Новий Колегіум*. 2013. № 2. С. 94–101. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NovKol_2013_2_19
- Фазан В. В. Розвиток просвітницько – педагогічної діяльності та виховання у вищих навчальних духовних закладах України при Києво-Печерській Лаврі у XIX –XX ст. *Педагогічні науки* : зб. наук. праць ПДПУ імені В. Г. Короленка. Полтава, 2018. Вип. 72. С. 70–74.

REFERENCES

- Vashchenko, H. (1952). *Vykhovannia voli i kharakteru [Education of the will and character] (Pt. 1: Psykholohiia voli i kharakteru [Psychology of freedom and character]*. London: Vyd-vo Spilky Ukrainskoi Molodi [in Ukrainian].
- Vashchenko, H. (1954). Rolia relihii v zhytti liudstva i relihiine vykhovannia molodi [The role of religion in the life of mankind and the religious education of youth]. *Vyzvolnyi shliakh [Liberation path]*, 5. 29-34 [in Ukrainian].
- Vashchenko, H. (1957). *Vykhovannia voli i kharakteru [Education of the will and character] (Pt. 2)*. Boffalo: Vyd-vo Spilky ukrainskoi molodi [in Ukrainian].
- Vashchenko, H. (1994). *Vykhovnyi ideal [Educational ideal]*. Poltava: Poltav. Visnyk [in Ukrainian].
- Vashchenko, H. (2000a). *Moral khrystyianska i komunistychna [Christian and communist morality] (Vol. 4: Pratsi z pedahohiky ta psykholohii [Works on pedagogy and psychology], pp. 141-195)*. Kyiv [in Ukrainian].
- Vashchenko, H. (2000b). *Osnovni zasady rozumovoho vykhovannia ukrainskoi molodi [Basic principles of intellectual education of Ukrainian youth] (Vol. 4: Pratsi z pedahohiky ta psykholohii [Works on pedagogy and psychology], pp. 115-140)*. Kyiv [in Ukrainian].
- Vorozhbit, V. O. (2013). Dukhovno-moralne vykhovannia dytyny u spadshchyni predstavnykiv relihiino-pedahohichnoho napriamu pedahohiky druhoi polovyny XIX - pochatku XX stolittia [Spiritual and moral upbringing of the child in the legacy of representatives of the religious-pedagogical direction of pedagogy of the second half of the nineteenth and early twentieth centuries]. *Novyi Kolehium [New Collegium]*, 2. 94-101. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/NovKol_2013_2_19 [in Ukrainian].
- Fazan V. V. Rozvytok prosvitnyts'ko – pedahohichnoyi diyal'nosti ta vykhovannya u vyshchych navchal'nykh dukhovnykh zakladakh Ukrayiny pry Kyievo-Pechers'kiy Lavri u XIX –XX. [Development of educational and pedagogical activity and education in higher educational institutions of Ukraine at the Kyiv-Pechersk Lavra in the 19th-18th centuries.] *Pedagogical Sciences*, 72, 70-74 [in Ukrainian].

LESIA PETRENKO

TOPICAL PROBLEMS OF RELIGIOUS UPBRINGING OF PERSONALITY IN THE PEDAGOGICAL HERITAGE OF HRYHORII VASHCHENKO

The purpose of the article is to study the importance of religious education in the formation of the spiritual and moral values of personality in the legacy of the outstanding Ukrainian teacher of the twentieth century H. Vashchenko. In matters of spiritual and moral education of personality H. Vashchenko acted as an indisputable representa-

tive of the religious-pedagogical direction. The heritage of the outstanding teacher H. Vashchenko includes the position on the formation of important spiritual and moral values on the Christian basis. The basis of the education of a person for H. Vashchenko was determined by faith and religious feelings.

Considering the issue of relations between a person and a society, H. Vashchenko saw this problem solution in Christianity. Christianity does not oppose the person to society, but connects them with the upbringing of Christian charity – faith, hope, and love. The teacher explained that the Christian faith should not be blind, formal, it should be alive.

H. Vashchenko stressed that the main content of the spiritual and moral education of the child is the category of love as the highest moral sign and spiritual value. By educating the child in love for her neighbors, Christianity organically connects her or him with love for God. Christianity knows two forms of love: contemplative and active, but called for them to be united. The best example of such an association is the Christ who prayed, read the Word of God, and acted among people, did miracles, fought with evil, suffered from sacrifices and death.

For H. Vashchenko, Christian morality was an important source of spiritual values, the highest manifestation of which was to serve God and the Motherland. He regarded spirituality as a complex system of values, through which, on the basis of Christianity and European culture, the Ukrainian people should create their national Ukrainian educational ideal.

Religious education should begin in the family. The main means of upbringing are the example of adults, which starts with Christian relationships, which must be built on love, mutual consent, mutual respect and ends with traditions. The teacher emphasized that in the formation of religious feelings of the child an important role is played by “holy traditions”. The festive dinner before Christmas, Epiphany, the study of Christmas carols, generosity, the celebration of Easter, the Savior, the Blessed and other holidays promote the respect for the customs of the ancestors, their affiliation with the Ukrainian people. Religious education deepens during the preschool and school age. But in order for it to produce good results, it is necessary to eliminate formalism in its conduct, to give a good example for pupils.

Thus, as a result of the study it was established that in the heritage of H. Vashchenko the problems of religious education are considered in the context of the spiritual and moral education of the personality, which corresponded to the perfection of the educational ideal. As a representative of the religious-pedagogical direction in pedagogy, H. Vashchenko tried, firstly, to form the spiritual and moral personality of the child on the basis of the Orthodox Christianity values; secondly, to solve the issue of freedom of the will of the individual and society in the spirit of Christianity; thirdly, to encourage the child to build relationships with people on the basis of observance of the first testament of Christian morals – love for God and for a man. As an experienced teacher, an ardent patriot of Ukraine, a deep believer, H. Vashchenko considered the religious education of young people as the effective means of updating the school on the spiritual and national principles.

Key words: *H. Vashchenko, Ukrainian spirituality, Christian morality, educational ideal, national traditions, cultural heritage.*

Одержано 08.02.2019р.